

O. MASTALIER. Immunologische Aspecte in der Zahn-, Mund- und Kieferheilkunde. Herd/Störfeld-, Therapie- und Umwelteinflüsse. 144 pag. Quintessenz Verlags-GmbH Berlin, Chicago, London, São Paulo, Tokio 1989. Prijs DM 128,—. ISBN 3 87652 218 8.

Biocompatibiliteit van tandheelkundige materialen staat sterk in de belangstelling. Een tandheelkundig materiaal of medicament is biocompatibel indien dit geen toxische en/of schadelijke immunologische reacties veroorzaakt. Centraal thema in dit boek is de invloed op de gezondheid van stoorvelden (bijvoorbeeld veroorzaakt door tandheelkundige materialen) en (focale) haarden in het hoofd-halsgebied. Haarden (hier beschreven als subklinische chronische ontstekingen) en stoorvelden belasten de diverse regulatiemechanismen in het lichaam. Door deregulatie van de lichaamssystemen, zoals de immunologische processen, de energetische systemen en de celregulaties, kan de patiënt een of meer klachten krijgen, al dan niet specifiek gelokaliseerd. Achtereenvolgens bespreekt dit boek de gevolgen van haarden en stoorvelden op klinisch, pathofysiologisch, biokybernetisch en energetisch terrein. In uitgebreide tabellen worden, aan de hand van de literatuur (Voll, Sollman, Angerer) energetische verbanden gelegd tussen de verschillende lokaties in het orofaciale gebied en diverse lichaamsorganen. Ook wordt een samenhang aangetoond tussen een specifieke stoorveldlokatie en klinische afwijkingen en klachten.

Veel aandacht wordt besteed aan technieken voor het opsporen van haarden en stoorvelden. Ten behoeve van de diagnostiek worden laboratoriumtesten (elektroforese), fysische testen (bio-elektrische en epicutane elektrotesten) en klinische testen (provocatietesten) besproken. Ook worden allergieën voor tandheelkundige materialen en medicamenten behandeld. Hoewel de mogelijke allergene werking van verschillende materialen wordt genoemd, wordt de allergische reactie als verstoring van het immuunsysteem slechts in haar algemeenheid behandeld, weliswaar met verwijzingen naar de literatuur.

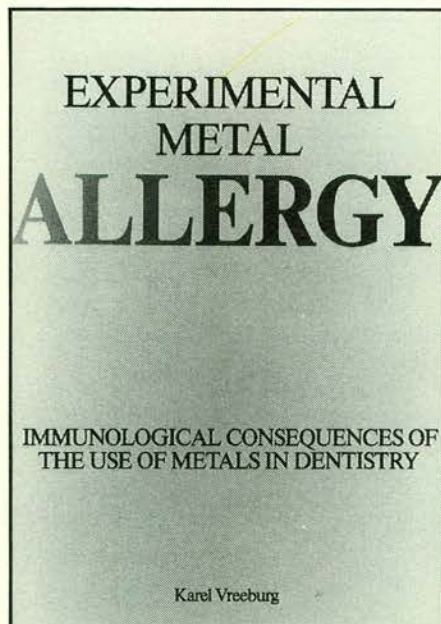
Het laatste hoofdstuk is geheel gewijd aan therapieën voor (focale) haarden en aan immunactiveringstherapieën. Verschillende homeopatische geneesmiddelen worden, met hun heilzame werking, beschreven. Ook de therapeutische werking van enkele vitamines wordt genoemd.

Dit boek richt zich vooral tot tandartsen die belangstelling hebben voor homeopatische en elektro-acupunctuurbehandelingen in de tandheelkundige praktijk. Door

de gerichtheid op de praktijk krijgen diagnostiek en therapie ruime aandacht en worden de wetenschappelijke en theoretische achtergronden slechts globaal beschreven. Eerstgenoemde onderwerpen veronderstellen bij de lezer wel enige basis-kennis. Voor de praktische toepassing van het gebodene zijn aanvullende trainingen noodzakelijk. Dit boek biedt daarbij een goede ondersteuning.

L. A. J. van Loon, Amsterdam

K.J.J. VREEBURG. Experimental metal allergy. Immunological consequences of the use of metals in dentistry. 157 pag. Academisch proefschrift Vrije Universiteit te Amsterdam. VU Boekhandel/Uitgeverij bv, Amsterdam 1989.



Dit proefschrift heeft als centraal thema het voorkomen van sensibilisatie voor nikkel en chroom bij nog niet gesensibiliseerde proefdieren en mensen. Sensibilisatie kan worden voorkomen door het bewerkstelligen van een immunologische tolerantie voor genoemde allergenen, waardoor allergische reacties niet kunnen optreden.

In de inleidende hoofdstukken krijgen – na een uiteenzetting over de immunologische aspecten van contactallergieën – chroom, nikkel en kwik ruime aandacht. Ook worden veel gegevens over de biologische functie en de biocompatibiliteit van deze metalen vermeld.

De hoofdstukken 4 tot en met 7 beschrijven elk een op zichzelf staand experiment. De resultaten van het, in hoofdstuk 4 beschreven, onderzoek geven een indicatie dat een nikkel-bevattende oclusale spalk –

gecementeerd bij cavia's – een immunologische tolerantie voor nikkel veroorzaakt. Dit ten gevolge van het feit dat de cavia's – door afslijting van de spalk – oraal nikkelionen toegediend kregen. Maar ook aan het dagelijks voer van de cavia's toegevoegd nikkel en chroom gaven dezelfde resultaten. Deze ervaringen werden verder uitgewerkt en bevestigd in de, in hoofdstuk 7, beschreven experimenten, waarbij tevens de afhankelijkheid van de nikkel- en chroom-doses – bij orale toediening – werd onderzocht. De resultaten van de in de hoofdstukken 5 en 6 beschreven experimenten, ondersteunen die uit de hoofdstukken 4 en 7. In beide eerstgenoemde hoofdstukken wordt aangetoond dat muizen – in tegenstelling tot wat tot nu toe bekend was – ook voor nikkel en chroom zijn te sensibiliseren, indien zij in een volkomen nikkel-vrije omgeving leven en ook oraal geen nikkelionen kunnen opnemen.

In hoofdstuk 8 wordt het onderzoek beschreven naar de relatie tussen de ontwikkeling van nikkelallergie en vroegere contacten met nikkel (aanbrengen van gaatjes in de oren en orthodontische behandeling). Dit onderzoek werd uitgevoerd bij leerling-verpleegsters en kappersleerlingen, omdat werd verondersteld dat bij hen een verhoogd risico optreedt voor het ontwikkelen van nikkelallergie (medische en cosmetische producten). De gevonden percentages nikkelovergevoeligen wijzen op een verminderde frequentie van nikkelsensibilisatie na orthodontische behandeling.

Samenvattend kan worden vastgesteld dat de via de orale route toegediende allergenen – die vrijkomen uit tandheelkundige materialen – eerder een immunologische tolerantie veroorzaken dan een sensibilisatie. Sensibilisatie lijkt slechts via huidcontact te kunnen ontstaan. Sensibilisatie via de mond – bijvoorbeeld door tandheelkundige metalen – bij niet-gesensibiliseerde personen lijkt dus onwaarschijnlijk.

L.A.J. van Loon, Amsterdam

CH. PENNING. Cariës-diagnostiek en behandeling: nieuwe inzichten. 166 pag., 134 afb. Samsom Stafleu, Alphen aan den Rijn 1989. Prijs f 55,—. ISBN 90 6065 036 0.

De auteur heeft zich tot doel gesteld inzicht te verschaffen in de fysische, chemische en biologische processen die zich tijdens en na een tandheelkundige behandeling afspeelen. De titel geeft aan dat het daarbij vooral om nieuwe inzichten gaat. De diagnostiek komt zeer beknopt in hoofdstuk 2 aan de orde. In de hoofdstukken 4 tot en met 6 wordt het prepareren van door cariës aan-

getaste gebitselementen behandeld. Daarbij wordt onderscheid gemaakt tussen preparaties voor amalgaam (hfdst. 5) en voor composiet (hfdst. 6). Na een hoofdstuk over pulpabescherming wordt in de hoofdstukken 9, 10 en 11 het restaureren behandeld met amalgaam, composiet en glas-ionomeercement. Het boek wordt afgesloten met drie korte hoofdstukken over respectievelijk opbouwen van amalgaam en composiet, fissuurlakken en vocht- en speekselcontaminatie.

In ieder hoofdstuk worden gedeelten van de tekst afgewisseld door samenvattingen van onderzoeksresultaten waarvan de bronvermelding in de literatuurlijst bij het betreffende hoofdstuk is opgenomen. Daardoor krijgt de lezer een onderbouwing van de tekst en wordt tevens een beeld verkregen van de, in de geciteerde onderzoeken, gebruikte methoden. De tekst is ruim geïllustreerd met afbeeldingen waardoor de inzichtelijkheid duidelijk wordt verhoogd.

De inhoud lijkt meer geschreven te zijn voor studenten in de tandheelkunde dan voor praktiserende tandartsen. Toch kunnen ook laatstgenoemden veel nuttige informatie uit dit boek halen, niet in het minst omdat zij de grondprincipes van behandelingen die zij dagelijks bijna routinematig verrichten, weer eens kritisch onder de loep kunnen nemen. De algemeen-practicus die dit boek aanschaf om op zoek te gaan naar nieuwe inzichten zal, zeker als hij/zij regelmatig post-academisch onderwijs volgt, wellicht worden teleurgesteld. Ook geeft het boek veel bekende basisinformatie (classificatie van Black, nomenclatuur van glazuurmessen, grondvormen van caviteitspreparaties) die tijdens de opleiding is onderwezen.

Dit, ook voor de algemeen-practicus nuttige informatie bevattende, boek is uniek, omdat het voor het Nederlandse taalgebied de principes van caviteitspreparatie en -restauratie behandelt, informatie die tot nu toe vrijwel uitsluitend uit Anglo-Amerikaanse studieboeken was te verkrijgen.

A. J. M. Plasschaert, Nijmegen

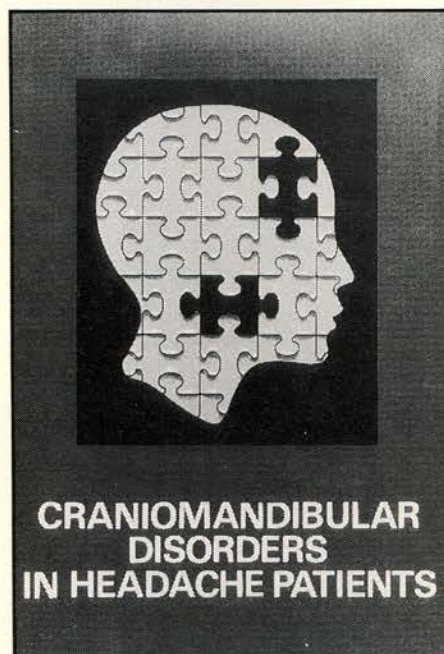
R.P. SCHOKKER. Craniomandibular disorders in headache patients. 91 pag. Academisch proefschrift Universiteit van Amsterdam, 1989.

Dit proefschrift bestaat uit vijf artikelen waarvan de promovendus, uiteraard, de eerste auteur is. Eén daarvan werd eerder gepubliceerd in de *Journal of Craniomandibular Disorders Facial & Oral Pain*, een ander was – ten tijde van de promotiedatum – door de redactie van genoemd tijdschrift voor publikatie geaccepteerd en de drie overige ter publikatie aangeboden.

Aan deze artikelen gaat een introductie

vooraf waarin in historisch perspectief (vanaf 3000 a. Chr. n.) wordt teruggekeken op het fenomeen hoofdpijn en de eerste publikaties over afwijkingen van het kaakgewricht en hun relatie met hoofdpijnklachten worden aangehaald. Tevens worden de doelstellingen van het onderzoek toegelicht: het vinden van parameters die een rol zouden kunnen spelen in de samenhang tussen het voorkomen van craniomandibulaire dysfunctie (CMD) en het gecompliceerde mechanisme van periodiek terugkerende hoofdpijn.

Het eerste artikel, waarvan de titel tevens als naam aan het proefschrift werd meegegeven, beschrijft het onderzoek naar afwijkingen binnen het kauwstelsel van 50 chronische hoofdpijnpatiënten, die voor neurologisch onderzoek waren doorverwezen. Het CMD-onderzoek wees uit dat er in



66% van de gevallen een duidelijke pijncomponent binnen het kauwstelsel aanwezig was. Echter, aanwijzingen voor CMD manifesteerden zich meestal enkelzijdig, terwijl de hoofdpijn vaker dubbelzijdig was. Er werd geen significant verschil gevonden tussen mannen en vrouwen.

In het tweede artikel is de onderzoekspopulatie uitgebreid tot 100 patiënten en wordt de onderlinge relatie tussen de lokalisatie van de hoofdpijn, de neurologische diagnose en de conditie van het kauwstelsel beschreven. Bij 55% van de patiënten werd ook pijn – bijna altijd van myogene oorsprong – binnen het kauwstelsel gevonden en tevens een samenhang tussen bepaalde uitkomsten van het CMD-onderzoek en de lokalisatie van de hoofdpijn. Maar deze was niet afhankelijk van de neurologische diagnose.

In het derde artikel wordt de klinische en röntgenologische (met behulp van een orthopantomogram) asymmetrie van het ge-

laat bij het onderzoek betrokken. Klinisch werd bij hoofdpijnpatiënten met CMD-pijn significant vaker een 'scheefgezicht' geconstateerd dan bij patiënten zonder CMD-pijn. De OPG's brachten bovendien een verrassend hoge, gemiddelde, verticale asymmetrie van de condylus en de ramus aan het licht. Deze resultaten doen vermoeden dat er een relatie zou kunnen bestaan tussen asymmetrie in het kauwstelsel en de etiologie van hoofdpijn.

Het vierde artikel gaat in op de resultaten van de behandeling van het kauwstelsel van patiënten met chronische hoofdpijn (splint-therapie). De CMD-behandeling resulteerde vaker in een verminderde intensiteit van de hoofdpijn (en een vermindering van het gebruik van pijnstillers) in vergelijking met de behandeling door de neuroloog. Ook de frequentie van de hoofdpijn nam af.

Het laatste artikel gaat ten slotte nog in op de verschillen tussen hoofdpijnpatiënten die wél en geen baat hadden bij een CMD-behandeling. Patiënten die tijdens de hoofdpijn ook problemen met hun nek hadden, gaven vaker aan dat de intensiteit van hun hoofdpijn was verminderd na de CMD-behandeling. Ook viel op dat bij deze patiënten het vermogen om de mond te openen, voordat de behandeling begon, afwijkend was. Deze constatering bracht de promovendus ertoe zijn tweede, bij het proefschrift behorende, stelling als volgt te definiëren: 'Een groot verschil tussen de passieve en actieve maximale mondopening komt vaker voor bij hoofdpijnpatiënten die baat hebben bij een craniomandibulaire dysfunctie-behandeling.' Derhalve lijken dergelijke metingen een eenvoudige klinische test voor hoofdpijn waarbij de CMD-problematiek een rol speelt.

De auteur besluit zijn dissertatie dan ook met de opmerking dat tandartsen een waardevolle bijdrage zouden kunnen leveren aan de bestrijding van chronische hoofdpijn wanneer er tijdens een CMD-onderzoek afwijkingen worden gevonden. Dit pleit in ieder geval voor een multidisciplinaire aanpak van patiënten met hoofd- of aangezichtspijn.

B.Z. Deenik, Heemstede

A. RICHARDSON. Interceptive orthodontics. 2e druk, 62 pag., 59 afb. *British Dental Journal*, London 1989. Prijs £ 6.95. ISBN 0 904588 21 1.

Dit boekje handelt over de mogelijkheden die interceptieve orthodontische maatregelen bieden tijdens de ontwikkeling van de dentitie. In het bijzonder wordt de interceptieve behandeling van respectievelijk de omgekeerde overbeet, crowding en lokale afwijkingen in de tandbogen besproken.

Het hoofdstuk over de ontwikkelingen

van de 'ideale' occlusie en over de etiologie van malocclusies onderging – in vergelijking met de eerste druk – de belangrijkste verandering. Het werd tevens uitgebreid.

Het boekje is helder geschreven en goed geïllustreerd. Qua niveau is het geschikt voor studenten en voor algemeen-practici die hun kennis van de interceptieve orthodontie wensen op te frissen.

A. M. Kuijpers-Jagtman, Nijmegen

G.J. HORDIJK, L.A. RAVASZ. Het hoofd-halscarcinoom. 185 pag. 68 afb. Bohn, Scheltema & Holkema, Utrecht, Antwerpen 1989. Prijs f 85,—. ISBN 90 313 0960 5.

De auteurs, leden van de Werkgroep voor hoofd-halstumoren in de regio Utrecht, beschrijven verschillende aspecten van het hoofd-halscarcinoom. In de inleidende hoofdstukken wordt een overzicht gegeven van deze kwaadaardige tumoren met betrekking tot de epidemiologie, histologische en klinische classificaties, onderzoeksmethoden, behandelingsmethoden en prognoses. In de aansluitende hoofdstukken worden deze onderwerpen, toegespitst op verschillende anatomische lokaties zoals lippen, mondholte, grote en kleine speekselklieren en orofarynx, nader uiteengezet. Afhankelijk van de patiëntfactoren enerzijds en grootte, lokalisatie, histologische bevindingen, groeiwijze en metastasering van de primaire tumor anderzijds, kan een behandelplan worden gemaakt. Dit kan bestaan uit een chirurgische ingreep, radiotherapie, chemotherapie of een combinatie hiervan. Aan de hand van de literatuur passeren verschillende behandelingsmethoden, met hun resultaten, uitgebreid de revue. Aan het einde van elk hoofdstuk beschrijven de auteurs de door hun werkgroep toegepaste methode van behandelen. In het afsluitende hoofdstuk wordt aandacht besteed aan de periodieke follow-up, die noodzakelijk is na elke behandeling.

Dit boek, overzichtelijk van opzet en met duidelijke illustraties, is zeker de moeite waard voor geïnteresseerden in de hoofd-halsoncologie en met name in de behandeling van carcinomen.

A. Jovanovic, Amsterdam

ONDER REDACTIE VAN M.H. STEENKS, A. DE WEIJER. Craniomandibulaire dysfuncties vanuit fysiotherapeutisch en tandheelkundig perspectief. 259 pag., 251 afb. De Tijdstroom, Lochem 1989. Prijs f 89,75. ISBN 90 352 1223 1.

In dit boek staat de inbreng van de fysiotherapie bij de diagnostiek en behandeling

van craniomandibulaire dysfunctie (CMD) centraal. Daaraan zijn, ten behoeve van de opleiding van fysiotherapeuten, een aantal hoofdstukken toegevoegd met 1. een beknopte beschrijving van de anatomie van het kauwstelsel, 2. de epidemiologie, symptomatologie en etiologie van CMD en 3. spalktherapie gevolgd door occlusiecorrecties. In hoofdstuk 4 komen de diagnostiek en chirurgische interventie bij pijn rond het kaakgewricht aan de orde vanuit het perspectief dat de kaakchirurg veelvuldig de fysiotherapeut bij de behandeling betreft. Hoofdstuk 5 betreffende groei en CMD geeft een aardige beschrijving van de onderzoeksresultaten op dit terrein bij de afdeling Orthodontie te Groningen. Hoofdstuk 6 omvat het structuurgericht onderzoek van het kauwstelsel, waaruit blijkt dat een nauwkeuriger diagnose mogelijk wordt indien de in de tandheelkunde en fysiotherapie ontwikkelde onderzoeksmethoden tot één geheel worden samengevoegd. De hoofdstukken 7 en 8 beschrijven de fysiotherapie bij patiënten met respectievelijk myogene en arthrogene dysfuncties. In hoofdstuk 9 worden richtlijnen gegeven voor het functie-onderzoek van de cervicale en thoracale wervelkolom en de schoudergordel. Door de casuïstiek in hoofdstuk 10 wordt een goede indruk gegeven van het meersporenbeleid dat de redacteuren van het boek voorstaan. Het bestaat uit een combinatie van een somatogeen, viscerogeen, neurogeen en psychogeen spoor. Het zal duidelijk zijn dat het niet nodig is alle patiënten zo uitgebreid te behandelen. Maar de twee beschreven patiënten met een uitgebreide voorgeschiedenis en een scala van klachten vormen een goede illustratie van de mogelijkheden van een samenwerkingsverband tussen tandarts, huisarts en fysiotherapeut. Het boek is niet alleen nuttig voor degenen die zo'n samenwerkingsverband nastreven, maar ook voor allen die patiënten met een vermoedelijke CMD naar een daarin gespecialiseerd behandelteam verwijzen.

A.S.H. Duinkerke, Eelde

B.K.B. BERKOVITZ, B.J. MOXHAM. A colour atlas of the skull. 112 pag. Wolfe Medical Publishers Ltd., London 1989, Prijs £ 25,—. ISBN 0 7234 0983 8.

Een prachtige atlas over de schedel, zowel wat betreft uitvoering als inhoud. Een opvallend verschil met andere atlassen op dit gebied is de ruime aandacht die aan de dentitie wordt besteed, zowel in strikt anatomische zin als ook in röntgenologisch opzicht.

Deze atlas lijkt in het bijzonder geschikt voor de tandheelkundige student.

I. van der Waal, Amsterdam

RECENSIE-EXEMPLAREN

Het merendeel van de hier aangekondigde uitgaven zal nog nader op deze plaats worden besproken.

1. D. CROSER, J. CHIPPING. Cross infection control in general dental practice. 118 pag. 29 afb. Quintessence Publishing Co. Inc., Chicago, London, Berlin, São Paulo, Tokyo, Hong Kong 1989. Prijs \$ 32,—. ISBN 1 85097 010 6.
2. W.R. TYLDESLEY. Oral Medicine. Derde druk. 231 pag. Oxford University Press. Oxford, New York, Tokyo 1989. Prijs paperback £ 15.00, Hardback £ 30.00. ISBN 0 19 261895 4.
3. F. HÄRLE. Atlas der Präprothetische Operationen. 165 pag. geïll. Carl Hanser Verlag, München 1989. Prijs DM 236,—. ISBN 3 44 615660 7.
4. K.H. RATEITSCHAK, M. RATEITSCHAK-PLÜSS, H. WOLF, Th.M. HASSEL. Color atlas of periodontology. 399 pag., 1382 afb. Tweede herziene druk. Georg Thieme Verlag Stuttgart, New York 1989. Prijs DM 360,—. ISBN 3 13 675002 0.
5. D.R. JOHNSON, W.J. MOORE. Anatomy for dental students. Tweede druk. 278 pag., geïll. Oxford University Press Oxford, New York, Tokyo 1989. Prijs £ 25 P/back, h/back £ 55. ISBN 019 261845 8/019 261846 6.
6. ONDER REDACTIE VAN L. OFFERHAUS, J. VAN DER HEIDE. Farmacotherapie. Een bundel artikelen uit het Nederlands Tijdschrift voor Geneeskunde. Nederlands Tijdschrift voor Geneeskunde, Amsterdam 1989. ISBN 90 800 0166 X.
7. S. SCULLY. Patient care. A dental surgeon's guide. Tweede druk. 320 pag., geïll. British Dental Association, London 1989. Prijs £ 15,—. ISBN 0 904588 238.
8. R.C. HERTEL. Enossale implantologie. Praktijkgericht handboek. 164 pag., geïll. Bohn, Scheltema & Holkema, Utrecht/Antwerpen 1989. Prijs f 42,50. ISBN 90 313 1010 7.
9. J. ROETERS, H. DE KLOET. Kosmetische tandheelkunde met composiet. 205 pag., geïll. Samsom Stafleu, Alphen a/d Rijn, Brussel 1990. Prijs f 175,—. ISBN 90 6065 133 2.
10. F.M.S. KEUTER, J.V. LAVERMAN. De partiële prothese en haar verankeringen. 102 pag. Afdeling Occlusie-opbouw ACTA, Amsterdam 1989. Prijs f 60,—. ISBN 90 800425 1 X.